

opgave som den at identificere og analysere de strukturelle skævheder mellem kvinders og mænds rettigheder, beskyttelser og pligter, som opstår, når en overvejende kønsneutral formuleret, men i indhold mands-modelleret lovgivning møder en overvejende kønsspecifik virkelighed. Kvinderetten ønsker at synliggøre disse forhold for dermed at bidrage til en retlig værdsættelse af kvinders personer, liv og arbejde. Formålet er imidlertid ikke at genindføre kønsspecifikke regler, men gennem ligebehandlingsregler at sikre forskellige fællesgoder som børn, tryghed og øget deltagelse på forskellige områder. Dette skal ske på baggrund af en udvidelse af de retlige hensyn, der ligger bag reglerne i både normativ og empirisk retning, og gennem en empirisk forankring af de reelle hensyn. Som jurister, som repræsenterer en normativ videnskab, kan vi ikke påberåbe os neutralitet. Vi må i større udstrækning identificere de værdier og moralske valg, som ligger indbygget i retten og retsvidenskaben.

Kirsten Ketscher svarer på Karin Widerbergs kritik i nr. 36 af hendes tidligere artikel om offentlig barneomsorg.

Jon T. Johnsen følger den tidligere debat om både juristprofessionen og retshjælpsordninger op med sin artikel om juristerne og de fattige i Belgien.

Torkil Johnsen beskriver i en lille beretning u-landenes vanskeligheder med at udnytte de tekniske fremskridt. Vanskelighederne er eksemplificerede ved problemerne med at få udbytte af patenter, idet disse bl.a. er beskyttet i den såkaldte Pariser-konvention, der altovervejende begunstiger industrilandene. Den juridiske understøttelse af industrilandenes udbygning af den såkaldte tredje verden er et emne, som kun har været behandlet perifert i RETFÆRD tidligere. Vi håber, at andre forfattere vil føle sig inspireret til at komme med flere bidrag om dette vigtige forhold.

Hans Hjalms og *Elsa Sjöholm* har yderligere to korte indlæg i den debat om de svenske lægdommeren, der startede i nr. 35. Det grundlæggende spørgsmål var, om jurydomstole eller lægdommere er udtryk for en folkedomstol, eller om der blot er tale om en institution, der opretholdes af økonomiske årsager, fordi den er billig.

Kristian Andenæs anmelder Hefte for Kritisk Juss nr. 3/4 1986, der handler om »Kampen for tilværelsen«.

Harald Stabell kommenterer i sin artikel »Aids og retten til arbeid« dommen i den såkaldte Henki Hauge Karlsen-sag.

Beth Grothe Nielsen anmelder Flemming Balvigs og Britta Kyvsgaards bog om kriminalitet og ungdom. Den fremhæver bl.a. det paradoksale i, at netop ungdomskriminalitet gøres til samfundets alvorligste kriminalitetsproblem, når voksenkriminaliteten er langt dyrere for samfundet f.eks. i forbindelse med arbejdsmiljøskader.

Kan Barsebäckværkets placering anfægtes på retligt grundlag?

Af Steen Rønsholdt og Frederik Harhoff

Den brede folkelige interesse for miljøspørgsmålet kan vel dateres til omkring midten af 60'erne. I sin oprindelse var interessen i det væsentlige begrænset til den politiske venstrefløj som en del af dennes grundlag for kritikken af det kapitalistiske system eller produktionsmåden om man vil. Karakteristisk for den efterfølgende udvikling har været, at miljø sagen fra at blive formidlet på et udtalt teoretisk grundlag fra de få til de mange er blevet et egentligt folkeligt anliggende. Sagens alvor nu en del af det overvejende flertals bevidsthed, omend spørgsmålet om problemets løsning og især dets konsekvenser for den politisk-økonomiske struktur stadig markerer afgørende politiske skillelinjer. Denne udvikling har baggrund i, at miljøproblemerne accelererer i stedse stigende tempo, og materialiserer sig som en egentlig kollektiv trussel med mærkbare konsekvenser for den enkelte. Man nøjes nu ikke længere med at diskutere forureningens mulige (langtids)virkning på planter og dyr. Nu dør havene og skovene, drikkevandet og luften forgiftes i et omfang som er synligt for de mange og direkte mærkbart for stadigt flere. Symptomatisk for dette udviklingstrin er det åbne skænderi mellem erhvervene industri, landbrug og fiskeri om hvis adfærd (produktionsform) der er mest ødelæggende for de fælles livs- og produktionsbetingelser.

Den såkaldt fredelige udnyttelse af atomkraften er en del af det samlede miljøkompleks. Anledningen til at tage denne energiform op til særlig behandling er for det første, at atomenergi – udover at frembyde langtidsrisici på linje med mange andre miljøforstyrrende faktorer – også rummer en egentlig ulykkesrisiko, som fuldt realiseret kan afstedkomme sådanne rystelser af det samfund ulykken rammer, at muligheden for gradvis korrektion på grundlag af indgående erfaringer ikke er værd at regne med. Og for det andet at København i sin umiddelbare nærhed – 20 km – har fået anbragt A-kraftværket Barsebäck, hvis placering i en international sammenligning synes noget nær optimalt uheldig (jfr. rapport fra den dansk-svenske komité 1983-84 om Barsebäckværket, s. 18, 85 og 289).

På spørgsmålet om hvilke konsekvenser et totalhavari på Barsebäckværket vil kunne få for Danmark må man svare, at det vil afhænge af de nærmere omstændigheder i henseende til de klimatiske forhold på ulykkestidspunktet, samt diverse sikkerhedsforanstaltningers mulighed for at formindske udslippet på (op.cit. s. 19). På baggrund af erfaringer fra Tjernoby-ulykken kan man med hensyn til virkningen for Danmark af et lignende havari på Barsebäck forestille sig følgende:

- Uoverskuelige sundhedsmæssige problemer for en befolkning, som i et ukendt tidsrum vil befinde sig i chocktilstand.
- Hel eller delvis lammelse af centraladministration, finanscentre etc.
- Umiddelbar begrænsning i byerhvervenes aktivitetsniveau som under en generalstrejke.
- Øjeblikkelig ødelæggelse af berørte afgrøder.
- Fremtidig forringelse af Danmarks muligheder som eksportør af landbrugsprodukter.
- En væsentlig svækkelse af den danske krone som internationalt betalingsmiddel.

Med andre ord en national katastrofe.

Denne alment holdte beskrivelse af de mulige konsekvenser kan måske synes noget overdreven i forhold til de officielle beregninger og skøn – som i øvrigt i sig selv tegner et yderst alvorligt billede – jfr. rapporten s. 228-241. Når vi alligevel vælger at fastholde vort eget billede beror det på, at de officielle beregninger er udarbejdet før Tjernoby-ulykken, og at det kun med stor usikkerhed er muligt at indregne de psykologiske konsekvenser og dermed også de heraf afledte økonomiske/materielle virkninger. Denne del af usikkerheden vil i en officiel rapport af denne karakter, med dens store vægt på eksakte (videnskabelige) udredninger og oplysninger, næsten nødvendigvis tendere i retning af et mere optimistisk syn. Endelig mener vi at tvivlen, i et spørgsmål af denne karakter, bør tolkes i det mulige offers favør. Under alle omstændigheder giver også den danske delegation – i sin særudtalelse – udtryk for, at de mulige konsekvenser af en ulykke kan få karakter af »national katastrofe« (op.cit. s. 18). I øvrigt ligger den danske særudtalelse i det hele meget på linje med det ovenfor af os skitserede billede:

■ »...at et alvorligt uheld på Barsebäckværket kan få uoverskuelige følger i Danmark med hensyn til sundhedsforhold, psykologiske virkninger, økonomiske tab, lammelse af kommunikationssystemer og reduktion af danske myndigheders funktionsmuligheder, som samlet ville have karakter af en national katastrofe« (op.cit. s. 18).

På baggrund heraf synes fokusering på beregninger af sandsynligheden for uheld absurd. Alligevel har især den svenske opmærksomhed været koncentreret om sådanne risikoberegninger. I den svenske delegations særudtalelse hedder det således, at den totale sandsynlighed for at Københavns-området overhovedet skulle blive berørt af en ulykke ved Barsebäck er »utomordentligt låg« (op.cit. s. 19). Grundlaget for denne vurdering er multiplikation af sandsynligheden knyttet til hver enkelt af de faktorer, som betinger den værst tænkelige ulykke. Ved anvendelse af denne metode på sandsynlighedsberegning ender man på et tal »som ligger langt under en tiondedels miljarddel pr. år« (op.cit. s. 20).

Og, hedder det videre: »Värken samhälle eller individer tar normalt hänsyn till så ytterligt osannolika händelser« (op.cit. s. 20). Og i sammenhæng hermed mener man at samfundets ressourcer ville blive udnyttet bedre, om de blev anvendt til bekæmpelse af mere dagligdags samfundsmæssige risici forbundet med mere sandsynlige risikomomenter som eksempelvis trafikulykker og de miljø- og helbredsmæssige konsekvenser af energiproduktion på grundlag af fossilbrændsel (op.cit. s. 20 f).

Heroverfor kan man anføre:

At de anførte sandsynlighedsberegninger er forbundet med meget stor usikkerhed – hvilket også erkendes – og at beregningerne ligeså godt kunne tage udgangspunkt i Murphy's lov:

■ »Når uheldet er ude, er det altid under de værst tænkelige omstændigheder.«

At selv den mindste risiko for en katastrofe af denne karakter er uacceptabel.

Det er også denne opfattelse, der kommer til udtryk, når den danske delegation i sin særudtalelse siger, at »delegationen afviser ikke, at de omtalte risici for, at alvorlige uheld sker ... kan beskrives som meget små. ... Den danske delegation finder imidlertid, at der ikke kan ses bort fra, at der kan ske uheld med store udslip, og lægger afgørende vægt på, at sådanne udslip kan få konsekvenser af et uoverskueligt omfang med hensyn til sundhedsmæssige, økonomiske, psykologiske skader, sammenbrud i kommunikationssystemer, m.v. og med hensyn til myndighedernes funktionsmuligheder...« (op.cit. s. 15 og 16).

Det kan på denne baggrund forekomme forbavsende, at der ikke fra dansk side er sat spørgsmålstegn ved retmæssigheden af værkets placering. Altså om det alene kan være et spørgsmål om svensk national suverænitæt at udsætte nabostaten Danmark for en risiko, som hvis den realiseres kan få virkninger, der kun har deres sidestykke i krig. At svensk suverænitæt imidlertid er det

klart anerkendte grundlag for Barsebäck-spørgsmålets behandling, kommer til udtryk i komitéens kommissorium som positivt afgrænses til at:

■ »Sammenstille og præsentere undersøgelsesmateriale, som belyser risikoen for og konsekvenserne på dansk område af et eventuelt havari på Barsebäckværket.

Sammenstille og præsentere beskrivelser af foranstaltninger, der øger sikkerheden for værket...

Studere, hvorledes kernekraftværket er placeret i andre lande, samt hvilke tekniske og administrative foranstaltninger, der er taget i de tilfælde, hvor kernekraftværkerne er placeret tæt ved landegrænser eller store befolkningscentre.«

Og for så vidt angår kommissoriets negative afgrænsning: »Enighed foreligger om, at komitéen ved behandling af ovennævnte spørgsmål *ikke har til opgave at omprøve spørgsmål, som retligt tilkommer svenske myndigheder*« (op.cit. s. 5).

Hvilke grænser der udspringer heraf bliver man klart gjort opmærksom på i den svenske delegations særudtalelse vedrørende en af professor Arne Jensen af komitéen bestilt redegørelse:

■ »Barsebäckkommittén har även beställt en redogörelse för och värdering av metoder för riskvärdering av prof. Arne Jensen i Danmark, bilaga 6. Jensen har istället för att i enlighet med sitt uppdrag värdera metoder för riskvärdering koncentrerat sig på att ge motiveringar för att Barsebäckværket bör läggas ned först av de svenska kärnkraftverken. *Denne fråga har inte ingått i Barsebäckkommitténs uppdrag att bedöma.*«

Og for at der ikke skal være tvivl:

■ »Den svenska delegationen vill understryka att nedläggningen av de svenska kärnkraftverken är en mycket viktig och komplicerad fråga som det helt och hållet ankommer på svenska myndigheter och den svenska statsmakten att ta ställning till« (op.cit. s. 21 og 22).

Med udgangspunkt i vores opfattelse, at der må være retlige grænser for, hvilken risiko en stat kan udsætte andre suveræne stater for, i hvert tilfælde når denne risiko alene har sit grundlag i marginale økonomiske hensyn, vil vi i det følgende behandle spørgsmålet, om værkets placering kan hævdes at være i strid med folkeretten.

Som en del af grundlaget for besvarelsen af dette spørgsmål må man også se på de danske myndigheders medvirken og/eller medviden med hensyn til værkets placering. Det er i den forbindelse værd at bemærke:

At danske regeringer helt op til 1984 byggede på en forudsætning om mulig-

heden for realisering af et dansk atomkraftprogram (op.cit. s. 26 f).

At »de danske myndigheders overvejelser om Barsebäckværket til stadighed har haft den klare forudsætning, at ansvar og afgørelsen *afene* lå hos de svenske myndigheder«.

At initiativet til at de danske myndigheder tog Barsebäck-sagen op kom fra de svenske myndigheder i 1968.

At ingen af de risikomomenter som der allerede tidligt blev peget på førte til forslag fra de danske myndigheders side om en anden placering af Barsebäckværket.

At man først i 1978/79 fra officiel dansk hold erkendte værkets fejlplacering (op.cit. s. 85).

Den folkeretlige tilgang

Lad os for klarhedens skyld starte med at fastslå, at der for indeværende ikke kan påvises nogen folkeretlig regel, hverken skreven eller uskreven, der direkte *forbyder* én stat at anlægge et *atomkraftværk* tæt ved en anden stats hovedstad. En sådan regel ville forudsætte almindelig enighed om en række sondringer og vurderinger, som – i hvert fald i øjeblikket – ikke har den fornødne tilslutning i det internationale samfund.

Ej heller kan der med sikkerhed siges at gælde nogen almindelig folkeretlig regel, der klart forbyder opførelsen af *farlige anlæg i almindelighed* tæt ved et andet lands hovedstad, eller for den sags skyld tæt ved grænsen til en anden stat. Men allerede når det drejer sig om farlige anlæg i almindelighed bliver konstateringen af fraværet af et folkeretligt *forbud* mindre sikker. For selv om konstateringen som udgangspunkt er rigtig, kan det på den anden side fastslås at der faktisk eksisterer både skrevne og uskrevne folkeretlige regler, der på anden måde må siges at *forudsætte* tilstedeværelsen af regler, der i hvert fald begrænser staternes frihed til at disponere i enhver henseende over deres territorier. Herom handler netop de følgende bemærkninger, og spørgsmålet vil i relation til Barsebäckværket blive stillet, om et atomkraftværk tæt ved et andet lands hovedstad kan siges at udgøre et særligt kvalificeret tilfælde som er omfattet af sådanne forudsatte normer.

Primære og sekundære normer

Det antages i almindelighed at være elementær juridisk logik, at såkaldte »primære samlivsregler« eller »pligtbegrundende normer«, dvs. regler der foreskriver en bestemt handlemåde hos retssubjekterne, kun har ordentlig mening dersom de suppleres af såkaldte »sekundære ansvars-statuerende nor-

debat om kernekraft som energikilde, og ikke mindst af forhandlingerne med de svenske myndigheder om selve Barsebäckværkets placering og nedlæggelse.

Ser vi herefter på de sekundære (ansvars-statuerende) normer, tegner der sig et betydelig klarere billede. Spørgsmålet om ansvar for skader fra nukleare anlæg er allerede delvist reguleret ved den såkaldte »Paris-konvention« fra 1960 (med senere tillæg og ændringer) om ansvar overfor trediemand på den nukleare energis område, og ved den såkaldte »Wien-konvention« fra 1963 om ansvar for atomskader. Ifølge disse to konventioner er anlægsindehaveren i en medlemsstat undergivet et *objektivt ansvar* overfor skadelidte i en anden medlemsstat for skader forvoldt ved ulykker i et nukleart anlæg. Disse konventioner indeholder regler om *ansvarsfritagelse* i tilfælde af krig, naturkatastrofer, m.v., samt regler om *begrænsning* af det samlede ansvar ved nukleare ulykker til ialt (p.t.) ca. 2,85 mia Dkr. Herudover er der i en række (ikke-bindende) FN-deklarationer indeholdt lignende regler om objektivt ansvar for de skader der forårsages ved ulykker på atomkraftværk. Endelig er der, bl.a. i Folkeretskommissionen, forslag under udarbejdelse om varsling, information og assistance i forbindelse med ulykker på atomkraftanlæg. Disse forslag er naturligvis blevet særlig aktuelle efter ulykken ved Tjernobyl i 1986, men var formuleret allerede i Folkeretskommissionens »Schematic Outline« fra 1982, jfr. ovf.

Der er således grundlag for at antage, at der gælder et *objektivt ansvar* for skader som forvoldes af ulykker ved »farlige anlæg«. Dette svarer til retstilstanden på et andet område, nemlig ansvar for skader forvoldt af *rumgenstande* i henhold til konventionen herom fra 1972. Et sådant objektivt ansvar forekommer også at være det naturlige modstykke til den principielle frihed som staterne har ifølge den ovenfor omtalte primære norm til selv at træffe beslutning om ethvert anlæg på eget territorium. Man kan udtrykke det på den måde, at prisen for denne frihed (mindst) bør være et ubetinget objektivt ansvar for skader som følge af ulykker ved sådanne anlæg. Der er imidlertid grund til at påpege, at det heromtalte objektive ansvar efter sit indhold er et *privatretligt* ansvar, der *kun* omfatter den private anlægshaver, dvs. det selskab der driver det pågældende kraftværk. Ansvarer gælder m.a.o. ikke for staten *som sådan*.

Kan der formuleres en primær norm?

Folkeretskommissionen har gennem de seneste år udarbejdet særskilte rapporter om »Internationalt ansvar for skader som følge af handlinger der ikke er forbudt ifølge folkeretten«, og traktatudkastet om skadesansvar ved nukle-

are ulykker indgår heri. Ét af hovedproblemerne i dette arbejde har netop været, om det overhovedet er *muligt* at formulere en mere specifik primær pligt-begrundende norm om forbud mod anlæg af farlige installationer, der indebærer væsentlig risiko for andre stater – og om det i givet fald er *nødvendigt*. Problemet's kerne er (!), at det – i hvert fald som udgangspunkt – næppe er muligt at afgøre om et anlæg er *lovligt* efter folkeretten eller ej – (jfr. også titlen på Folkeretskommissionens årlige rapporter). Et anlæg er således kun *ulovligt*, dersom det forsætligt eller påregneligt indebærer en vis (større) risiko for nabostaterne. Er dette ikke tilfældet, hvad svenskerne fx stedse har hævdedet for Barsebäckværkets vedkommende, er anlægget med andre ord *lovligt efter folkeretten*. I denne situation giver det selvsagt ingen mening at hævde et forbud mod installation af et lovligt anlæg, lige så lidt som der fornuftigvis kan foretages en graduering af ansvaret alt efter om det pågældende anlæg er lovligt eller ulovligt. *Enten* accepteres det, at staterne indretter farlige anlæg på deres territorier, og i så fald må der regnes med en vis risiko også for nabostaterne; denne risiko kan naturligvis være større eller mindre, men aldrig helt elimineres. *Eller* også må man én gang for alle fastslå, at farlige anlæg af enhver art er ulovlige efter folkeretten af hensyn til risikoen for skader hos andre stater – men en sådan regel er der ganske enkelt ikke grundlag for at fastslå. Det er derfor omsonst, siger Folkeretskommissionen i sine foreløbige overvejelser, at hævde et særligt ansvar for *ulovlige* anlæg. Disse overvejelser hviler på det simple standpunkt, at man naturligvis ikke kan erklære hele den industrialiserede verdens kolossale forurening og miljømæssige risici for folkeretligt ulovlig. Man må derfor i stedet gå den vej at anerkende et objektivt ansvar for nukleare skader.

Folkeretskommissionens tilgang har i så henseende været to-sporet: dels har Kommissionen arbejdet med en generel rammeaftale under hvilken der skal vedtages aftaler om specifikke typer internationale skader, og dels bør der – indtil en sådan ordning kan træde i kraft – fastslås en almindelig *pligt* til 1) *at undgå* skader; 2) *at informere* omgående om eventuelle ulykker; 3) *at forhandle* med alle berørte stater om et beredskab; samt 4) *at udbedre* skaden efter bedste evne og udrede erstatning *uden* først at skulle fastslå ansvaret.

Det er imidlertid karakteristisk, at det i forbindelse med formuleringen af disse 4 pligter i Folkeretskommissionen har været forudsat, at selve undladelsen af at efterkomme dem i intet tilfælde i sig selv udløser noget ansvar. Ansvarer følger af selve opførelsen af anlægget, og *virningen* heraf indtræder først såfremt der opstår en skade og det viser sig, at anlægsstaten ikke har gjort tilstrækkeligt for at opfylde pligterne. I så tilfælde er virningen den, at undladelsen får betydning for fastsættelsen af erstatningens størrelse. Der er således tale om en art beregningsmæssig processuel skadevirkning i forbindelse med erstatningens udmåling efter ulykken.

En særlig kvalificeret regel?

Som det blev antydnet ovenfor, kan der med rette spørges, om ikke tilstedeværelsen af dette objektive erstatningsansvar for nukleare skader i virkeligheden forudsætter en primær norm der forbyder anlæg af installationer fra hvilke skadevirkningerne i ulykkestilfælde er uoverskuelige og både økonomisk og politisk destabiliserende.

Det forekommer utilstrækkeligt at forlade sig på det objektive ansvar, som Folkeretskommissionen lægger til grund ved skader fra farlige anlæg i almindelighed, hvis skader fra et anlæg i værste fald fuldstændig kan lamme en nabostat. Spørgsmålet er altså, om der kan eller bør udledes et forbud mod anlæg af installationer i særlig kvalificerede tilfælde.

I relation til Barsebäckværket vil en bekræftende besvarelse af spørgsmålet indebære, at dette anlæg da er ulovligt efter folkeretten, og følgelig bør nedlægges. Om det samme vil gælde for andre anlæg er vanskeligt at afgøre; Barsebäck er det eneste kendte værk der ligger så tæt på en nabostats hovedstad, og er det eneste værk i Europa der har så stor en befolkningskoncentration inden for en radius af 50 km. – Umiddelbart taler meget for, at en sådan regel ville være i alle landes fælles interesse, og derfor burde kunne vinde almindelig tilslutning. På den anden side er det klart, at i hvert fald atomkraftindustrien formentlig har en modsat rettet interesse i at kunne påvise den relative sikkerhed ved driften af anlæg af denne type, dersom det efter tyve år har vist sig at anlægget udmærket har kunnet ligge hvor det lå, fordi der netop ingen skader indtraf i værkets levetid. Hertil kommer, at det formentlig også i det konkrete tilfælde sandsynligvis vil spille en vis rolle, at København selv har haft økonomisk fordel af Barsebäck's tilstedeværelse. Sådanne argumenter vil naturligvis altid indgå i overvejelserne om vedtagelsen af en folkeretlig forbudsregel i særligt kvalificerede tilfælde, men bør på den anden side ikke trække opmærksomheden bort fra dét som netop karakteriserer disse tilfælde, nemlig at en eventuel skade (i værste fald) ikke blot vil være katastrofal, men tillige medføre et politisk og økonomisk *sammenbrud* for en anden stat.

Sammenfatning

Den retspolitiske tyngde bag disse overvejelser om en »kvalificeret forbudsnorm« ligger i afvejningen af, hvor langt man i disse tilfælde – i lyset af retten til ikke-indblanding – vil acceptere en (blot minimal) risiko for meget betydelige skader i nabostaterne eller endog disses sammenbrud. Spørgsmålet er imidlertid, om ikke det i virkeligheden er rigtigere at lægge netop ikke-indblandingsprincippet til grund *som støtte* for en sådan kvalificeret forbudsnorm, idet virkningerne (i værste fald) repræsenterer den mest håndfaste indblanding

fra anlægsstaten som man overhovedet kan tænke sig. Den loyale og seriøse respekt for ikke-indblandingsprincippet måtte derfor snarere indebære anerkendelse af et principielt folkeretligt forbud mod anlæg af nukleare anlæg i de særlige kvalificerede tilfælde hvor en nabostat på meget kort tid må se truslen om et sammenbrud i øjnene.

Sammenfattende kan herefter anføres, at der ikke i snæver dogmatisk forstand er noget grundlag for at erklære Barsebäckværkets placering og eksistens direkte folkeretsstridig. Derimod kan der med stor retspolitisk vægt argumenteres for et sådant resultat. Set ud fra et forudsætningssynspunkt er det åbenbart og uomtvistet, at Danmark som følge af medvirken og medviden har pådraget sig en høj grad af »egen skyld« med hensyn til værkets placering. Men uanset hvad man måtte mene herom, er det lige så åbenbart, at Tjernobyl-ulykken – i sammenhæng med de øvrige større og mindre uheld på internationalt plan – så fuldstændigt har ændret de fælles dansk/svenske forudsætninger for beslutningen om og accepten af værkets placering, at det samlede problemkompleks nu må behandles på et nyt grundlag. Det fælles udgangspunkt dengang var simpelthen mangel på viden eller mangel på realistisk forholden sig til den eksisterende viden. Dette forhold er der nu så eftertrykkeligt rettet op på, at enhver snak om graden af sandsynlighed for uheld må høre op. Indsatsen står ganske enkelt ikke i noget acceptabelt forhold til de marginale økonomiske gevinster. Hvad angår spørgsmålet om indholdet af gældende ret, må den fornødne afklaring og/eller retsdannelse begynde med et politisk initiativ. Danmark må simpelt gøre Sverige opmærksom på, at man fra dansk side ønsker en mindelig løsning – som også kan omfatte danske indrømmelser og modydelser – men at Danmark i øvrigt må forbeholde sig sin stilling med hensyn til spørgsmålet om grænserne for svensk suverænitæt i denne sag.

FORFATTEROPLYSNINGER:

Steen Rønsholdt, lektor i forvaltningsret ved Københavns Universitet, Studiestræde 6, 1455 København K.

Frederik Harhoff, lektor i folkeret og EF-ret ved Københavns Universitet, Studiestræde 6, 1455 København K.